

Харлампыева Сардаана Васильевна – учитель начальных классов

МБОУ «Алтанская СОШ с УИОП им. Е.С. Никитиной»

с. Алтанцы/Амгинский улус

Тема: Ааѳааччы күннүгүн нөнүө алын кылаас үөрэнээччитигэр ааѳы култууратын сайыннары

Аныгы усулуобуйага алын сүһүөх үөрэхтээһинин сага стандартыгар «Литература ааѳыта» үөрэх предметин быһытынан үөрэтиигэ ураты миссиялаах – Россия гражданинын личноһын иитии.

Оскуолаба «Литературнай ааѳы» үөрэх предметин сыаллара:

- ааѳы уопсай култууратын инэри; ааѳар үөрүйэҕи олохсутуу; сага араас көрүнүн сайыннары;
- оѳону ааѳы араас эйгэтигэр сөптөөх научнай литератураны хабаан туран киллэри;
- уус-уран айымньыны ааѳы нөнүө уйулҕаны хамсаган иэйиини уһугуннары; тыл искусствотыгар эстетическэй сыһыаны үөскэти; айар дьоѳуру сайыннары;
- ааѳы нөнүө сизэр-майгы үтүө өрүттэрин олохсутуу;
- Саха сирин, Россия уонна тас дойду норуоттарын култуураларыгар убаастабылы иитии.

Сыалы ситиһэргэ манньк соруктар тураллар:

- ааѳы араас ньыматын баһылааһын;
- тизкиһи кытта үлэ сүрүн сатабылларын инэри;
- наадалаах литератураны булан туһаны;
- ааѳыга интэриэһи үөскэтэн, кинигэѳэ тапталы инэри;
- айан кэпсиир уонна суруйар үөрүйэхтэри сайыннары;
- норуот тылынан уонна уус-уран айымньытын духуобунай ис номоѳун нөнүө иэйиини уһугуннаран, олох араас көстүүтүгэр сизэрдээх сыһыаны үөскэти;
- уус-уран айымньы тылыгар болѳомтолоох буолууну ситиһи;
- төрөөбүт уонна араас омук литературатын араара өйдөөн, ол нөнүө норуоттар доѳордуу сыһыаннарын олохсутуу.

Үгүс чинчийиилэр оѳо личноһын уонна ааѳы кээмэйин икки ардыларыгар быһаччы сибээс баарын дакаастыыллар. Киһи социальной, билиилээх- көрүүлээх, художественнай, эстетическэй уонна духуобунай сайдытыгар ааѳы культурата тирэх буоларын элбэх чинчийээчи бэлиэтиир.

Александр Иванович Герцен: «Аабыгыта суох, дьиннээх үөрэх суох, араас өрүттээх өйдөбүл да суох» - диэн этэрэ. Оттон В. А. Сухомлинскаяй: «Аахпат киһи дьоллоох буолбат. Аабыгы культуратын билбэт киһи – ийтиитэ суох, сиэр- майгы өттүнэн ньүдьү- балай буолар» – диэн этиитэ ордук аныгы үйэбэ оруннаах курдук.

Ол эрээри информационнай, цифровой технологиялар сайдыыларын үйэтигэр кинигэни аахпат буолуу улахан проблема буолла. Билигин хас биирдии оҕо дьэтигэр компьютер, ноутбук, телефон уонна планшет баар. Ол курдук, күн айы бибилэтиэкэни солбуйар сатабыллаах массыыналар тахсан иһэллэр. Оннооҕор билигин ыччат электроннай кинигэлэри ордорор. Оттон кыра эрдэбиттэн төлөпүөн, планшет экранын нөнгүө аан дойдуну үөрэтэр аныгы кэм оҕото хайдах буолуоҕай? Алын сүһүөх үөрэнээччитэ гаджеттарга сыста илик түгэнин куоттарбакка, аабыгы култууратын ингэриэххэ наада.

Алын сүһүөх оскуола оҕолорун ааҕар култуураларыгар маны киллэриэххэ сөп:

1. Оҕо кинигэни кытта култуурнай бодоруһуутун тустаах таһыма;
2. Аахпытын толору ылыныы;
3. Бэйэ сааһыгар сөп түбэхэр литератураны билии.

Мин көрүүбэр, бу аабыгы култууратын компоненнара сайдалларыгар «Аабааччы күннүгэ» олус табыгастаах ньыма буолар. *Сүрүн сыалынан* – оҕо ааҕар культуратын сайыннарыы, кэлин бэйэтэ баҕаран туран ааҕарын туһугар, аабыгыга тустаах процеһы тэрийии.

Билигин киһини аралдьытар, угуйар араас элбэх гаджет баар кэмигэр, алын сүһүөххэ үөрэнэр оҕо кинигэни ааҕан баран тиһэх өйдөбүллэрин «Аабааччы күннүгэр» суруйара олус наадалаах. Биллэн турар, бастаан холкутук толкуйун суруйара ыарахан, баҕарбытын да иһин уруһуйдуура да сатаммат буолуон сөп. Ол гынан баран, «Аабааччы күннүгүн» нөнгүө оҕо бэйэтин саастыылаахтарын кытта бодоруһара олус кэрэхсэбиллээх буолар: оҕолор бэйэ-бэйэлэрин кытта сэнээрбиттэрин кэпсэтэллэр, айымньылар ис хоһоонноругар боппуруостары биэрэллэр, тугу эрэ ааҕарга сүбэлиллэр.

Аабааччы күннүгүн толоруу сүрүн сыалынан – оҕону уонна төрөппүттэри эбии үлэнэн ноҕоруускалаабакка, оҕо бэйэтэ түмүк онорон, санаатын холкутук этэрэ, аабааччы быһыытынан сайдара буолар. Онон күннүгү толоруу ирдэбилэ бу сыалтан тахсар. Сахалыы уонна нууччалыы толоруллар – ирдэбилэ судургу.

Ааџааччы күүнүүгүн булгуччулаах компоненттара:

1. Айымньы аата, ааптара
2. Ис хоһооно / сүүрүн геройдара (ойуу, раскраска)
3. Айымньы сүүрүн санаата, ааџааччыга ийиилээх сыһыан.

Ааџааччы күүнүүгүн сүүрүн принциптэрэ:

- Оџолор аахпыт айымньыларыттан сүүрүн санаатын быһаараллар, бэйэлэригэр туох эрэ саганы билэллэр.

- Ааџааччы күүнүүгэр 1-2 этиинэн сүүрүн санааны этиэххэ наада. Ол аата оџо ис хоһоонун олус кылгастык этэргэ үөрэнэр.

- Араас айымньылары ааџан баран, күүнүүгүн толороругар суруйар үөрүүџэ эмиэ сайдар.

- Оџоџо ааџааччы үөрүүџтэрэ, ааџыы культурата сайдар.

- Төрөпүүттэр оџо интэриэһин, ханнык жанры эбэтэр хайысханы ордук интэриэһиргиирин кэтээн көрүүџтэрин сөп.

- Уонна саамай сүүрүн принцип. Ааџааччы күүнүүгэ – кырачаан Кыайыы дневнига, оттон сана кинигэ ааџыытын түмүктээһин – кыракый Кыайыы буолар. Биллэрин курдук, «ситуация успеха» оџо мотивацията үрдүүрүүгэр тутуах суолталаах.

Алын сүүһүүџ үөрэнээччитэ бэйэтин санаатын холкутук суруйара, оннооџор тылынан да этэрэ уустук. Оџоттон туох туһунан аахпытын ыйыттааха, өйдөөбүүт буоллаџына, үкүүгэр тизкис ис хоһоонун өр бириэмэџэ сиһилии кэпсиир. Айымньы сүүрүн санаатын, туохха үөрэтэрин 1-2 этиинэн этэр, 1-2, оннооџор 3-4 кылаас үөрэнээччилэригэр ыарахан.

Ааџааччы күүнүүгэр айымньы сүүрүн санаатын оџо туспа графаџа 1-2 этиинэн суруйар. Ол аата кини айымньы ис хоһоонугар түмүк онорорго үөрэнэр уонна олус кылгас тылынан этэр. Айымньыны ырытарыгар, түмүк онороругар, оџо айымньы ис хоһоонун чэпчэкирик өйдүүр.

Айымньы авторун, сүүрүн геройдарун суруйан, өйүүгэр хатыыр. Бу айымньыны кылаас таһынан ааџыыга, конкурстарга, викторинаџа кыттарыгар оџо бэйэтин күүнүүгэр суруйбутун, айымньы геройдарун ахтан-санаан ааһыаџа.

Араас айымньылары ааџан, ааџааччы күннүгэр ис хоһоонун суруйан, оџо суруйар үөрүйэхтэрин эрэ сайыннарбат, айымньыны ырытарга үөрэнэр, автор айымньыларыгар тирэџирэн, ааџааччыга тугу тиэрдиэн баџарбытын өйдүүр буолар. Оџо ааџааччы үөрүйэхтэрин, ааџааччы культуратын сайыннарар.

Мань утумнаахтык толорууга элбэх бириэмэ ылыллыбат, гынан баран оџо айымньытын өйүгэр-санаатыгар үчүгэйдик бөџөргөтөр. Онтон, үөрэх дылыгар кылаас таһынан ааџыны ытарбытыгар геройдары, остуоруйалары, айымньылары ааптардарын о. д. а. өйдөөн кэлэллэрэ судургу буолар.

Литератураны таларга биир кыһалџа көстүбүтэ: 2-с кылаас үөрэнээччитигэр сөп түбэхэр (наһаа халына суох, аныгылыы оһоһуулаах) сахалыы кинигэ оскуола да, нэһилиэк да бибилиэтиэкэтигэр аџыйах. Аныгы кинигэлэр үксүлэрэ элбэх айымньылаахтар. Ону иккис кылаас оџото ааџарыгар сылаалаах буолуо диэн киллэрбэтџим. (прил.)

Үөрэх дылын устата нууччалыы уонна сахалыы кинигэлэр уонна портфель соруудахтара «кольцевой почта» принцибинэн оџоттон оџоџо көһөн иһэр. Хас икки нэдиэлэ аайы оџолор портфеллэрин атастаһаллар. Онон хас биирдии оџо 9 портфели барытын ааџыахтаах уонна ааџааччы күннүгэр бэлиэтиэхтээх. Оџолор уруһуйдуулларын, кырааскалыылларын олус сөбүлүүллэр. Онон хас биирдии портфельга нууччалыы айымньыга сыһыаннаах раскраска баар, ону оџо кырыйан ылан бэйэтин күннүгэр килиэйдир, сахалыы айымньыга анал миэстэџэ сөбүлээбит түгэнин уруһуйдуур. Икки кинигэтин ааџан бүппүтүн кэннэ айымньыларын төрөппүтүгэр кэпсиир. Портфель иһигэр баар хонтуруоллуур илиискэ төрөппүт илии баттыыр, оџо аныгыс ааџааччыга кылгас сурук суруйар, бэйэтин сыаналаан смайлик туруорар. Оскуолаџа аџалан учууталга көрдөрөр, оччоџуна учуутал аахпыт портфелин номерын наклейкатын сыһыарар. Оттон салџыы үөрэнээччи атын оџону кытта атастаһар. Уопсайа биир оџо 9 портфели барытын дыиэтигэр ылан, 9 нууччалыы, 9 сахалыы кинигэни ааџан, ааџааччы күннүгэр ырытан, «Книголюб» диэн значок ылар. Ону сэргэ, ааџааччы күннүгүн толорууну кылааспыт иһигэр ытарбыт иһин, манна күрэх түгэнэ эмиэ кырата суох суолталаах. Марафон бүтэһигэр ааџааччы төһө түргэнник ; портфели бүтэрбитинэн уонна ааџааччы дневнигин оноруутунан марафон кыайыылаахтара уонна призердара быһаарыллыбыттара.

Биир сыл устата оџолор ааџыыларын тэтимэ үрдээтэ. Айымньы ис хоһоонун быдан өйдүүр, боппуруостарга холкутук эппиэттиир, сүрүн санаатын быһаарар буолбуттара көһүннэ. Ордук оџолор нууччалыы тиэкиһи түргэнник ылыналлара, сахалыы тиэкиһи ыарыџаталлара билиннэ. Кэксэ биричиинэлэринэн, дистанционной үөрэх кэмигэр

«кольцевой почта» тохтоон, сорох оџолор бу үерэх дьылыгар бары портфеллэрин ааџан түмүктээтилэр.

Түмүккэ, ааџааччы күннүгүн кылаас таһынан ааџыыга туһаныы оџо тус санаатын дьиссипилиинэлиир уонна үерэтэр эрэ буолбакка, информационной общество, личность ирдэбиллэригэр эппиэттиир үерүйэхтэри уонна билии-көрүү процеһын таһаарылаахтык, кедьүүстээхтик быһаарарга кыаџы биэрэр.

Туһаныллыбыт литература:

1. Леонтьев А.А. Основы психоллингвистики. Москва, 1997.
2. Светловская, Н.Н. Методика обучения чтению: что это такое? [Текст]/Н.Н. Светловская / /Начальная школа.-2005.-№ 2.
3. Школа чтения. Опыт, теории, размышления: хрестоматия / составитель И.И.Тихомирова. – Серия 1, Выпуск 5-6. – Москва: «Школьная библиотека», 2006.

№	Кинигэ аата	Ааптара	Портфель нүөмэрэ
1	Лягушка-путешественница	В. Гаршин	№1
2	Иван – крестьянский сын и Чудо-Юдо	Русская народная сказка	№4
3	Иван-царевич и серый волк	Русская сказка	№3
4	Морозко	Русская народная сказка	№6
5	Мороз Иванович		№8
6	Зайчишка-хвостунишка	Д.Н. Мамин-Сибиряк	№7
7	Крошечка-хаврошечка	Русская народная сказка	№5
8	Маша и медведь	Русская народная сказка	№2
9	Три медведя	Русская народная сказка	№9
10	Биэс тарбах остуоруйата	Мария Ефимова	№
11	Остуоруйа алыптаах дойдуларынан	Составитель Мария Степанова	№2
12	Төбөтө дуу, төрдө дуу?	Мария Корякина	№6
13	Куочай кугас куутук	Мария Корякина	№1
14	Баҕа-Бэргэн	Мария Корякина	№5
15	Тоҕус төгүл тоҕо?	Амма Аччыгыйа	№4
16	Көрдөөх Сэлиичээн	Иван Мигалкин	№7
17	Алтан чуораан үөрүүтэ	Валентина Поскачина	№3
18	Түргэн атах	Анастасия Егорова	№8

Портфель № _____

Дата чтения _____

Название книги _____

Автор _____

Главные герои _____

Главная мысль _____

Моё мнение _____

МЕСТО ДЛЯ РАСКРАСКИ

Портфель № _____

Аахпыт кунум _____

Кинигэ аата _____

Ааптара _____

Сүрүн геройдар _____

Сүрүн санаата (туохха үөрэтэрий?) _____

Кинигэ туһунан санаам _____

БУ АЙЫМНЬЫГА УРУЪУЙУМ